

A man with a beard and sunglasses, wearing a dark t-shirt and tan cargo pants, is sitting on a large, reddish-brown rock ledge. He is smiling and looking towards the camera. The background is a vast, rugged canyon with layered rock formations under a bright sky. The overall color palette is warm, dominated by the reds and oranges of the rock.

**JAKUB
SZÁNTÓ**
— **ZA**
OPONOU
VÁLKY

ZPRAVODAJEM NEJEN
NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

ARGO

Jakub Szántó
Za oponou války

**JAKUB
SZÁNTÓ**
— ZA
OPONOU
VÁLKY

ZPRAVODAJEM NEJEN
NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

ARGO

© Argo, 2018

Copyright © Jakub Szántó, 2018

Photographs © Jakub Szántó, 2018

Foreword © Ondřej Neff, 2018

Cover photograph © Petr Hladík, 2018

ISBN 978-80-257-2571-9 (váz.)

ISBN 978-80-257-2651-8 (e-kniha)

Evě, bez které bych tu nebyl.
Lence, bez které bych to neprožil.
Alfrédovi, bez kterého bych to nenapsal.
A Eliášovi a Benovi. Oni už budou vědět.

PŘEDMLUVA

ZA OPONOU OBRAZOVKY

Jakub Szántó už počítá čtyři křížky na svých zádech, má šťastné manželství s krásnou ženou Lenkou, spolu vychovávají dva syny. Dalo by se říct, že tohle jsou základní předpoklady k tomu, aby už konečně začal mít rozum a přestal lézt do míst, kde se střílí a kde je snadné přejít ze statusu diváka tragédie do statusu oběti tragédie. Rozum, zdá se, v tomto smyslu nenašel, a do nebezpečných míst ho to nadále táhne. On už je takový.

Vystudoval moderní dějiny, na Karlově univerzitě z nich má doktorát. To je důležité mít na paměti při sledování jeho vstupů v televizi i při čtení téhle knihy. Neposednost povahy, která je zřejmá z toho, že si ne a ne dát pokoj, ho přivedla do televize už jako univerzitního studenta, tři roky po maturitě na Keplerově gymnáziu v Praze. Sedm let pracoval v Nově, dostal se tam až na pozici vedoucího zahraničního zpravodajství. O svých zkušenostech válečného zpravodaje v barvách Novy píše i v této knize. Po sedmi letech přešel v roce 2006 do České televize a od roku 2013 je jejím stálým zpravodajem pro Blízký východ.

Veřejnost vnímá funkci zahraničního zpravodaje jako cosi samozřejmého. Tím se ve své úvaze dostávám k první nesamozřejmosti, která je s Jakubem a jeho pozicí spojena. Zahraniční zpravodajové samozřejmí nejsou. V bohatých cizokrajných

státech je mívají i soukromá média, u nás jen dvě veřejnoprávní plus tisková kancelář. Česká televize má stálých zpravodajů deset, rozhlas také tolik. V současnosti se hodně mluví o mainstreamu a o tradičních a o nových médiích. Podstata zpravodajství zůstává stejná od doby, kdy na Foru Romanu začala být vyvěšována Acta Diurna, veřejné oficiální zpravodajství. Něco se stane, někdo to vidí, slyší nebo se to nějak dozví, nějak to zpracuje a předá ve formě sdělení, dnes tedy nejen textového, ale i zvukového a obrazového. Média si nejsou rovna v přístupu ke zdrojům. Čím je médium serióznější a zasluhuje více důvěry, tím má více vlastních zdrojů. Obecně vzato na tom jsou celosvětově nejlépe tiskové agentury. Ty mají rozsáhlé sítě stálých i smluvních zpravodajů zahraničních i domácích. Je to otázka ekonomická – agentury pracují na komerční bázi a svoje zprávy prodávají. Hlupák ten, kdo se vysmívá tezi, že zpravodajství je zboží. Samozřejmě že je zboží, má svoje výrobní náklady a informace má nějakou hodnotu.

Tím jsme se dostali k jádru věci. Hospodaření agentury je jasné, je komerční. Ani naše ČTK není dotována státem. Musí svoje produkty prodávat – samozřejmě médiím, ale také výrobním a obchodním firmám, veřejným institucím, tedy státní správě a také zahraničním zastupitelstvím. V naší zemi jsou veřejnoprávní televize i rádio financovány převážně z koncesionářských poplatků. I když to tak právně není, ve skutečnosti je to druh daně. Hodně lidí na to nadává a má nápady prodat televizi i rádio soukromníkům. Jenže díky tomu není Česká televize bezprostředně závislá na příjmech z reklamy, jako jsou závislé soukromé televize, a může si dovolit deset stálých zahraničních zpravodajů.

Na tomhle místě zase musím v duchu zapolemizovat s obecným názorem. No bóže, tak bychom neměli stále zpravodaje v Americe a Rusku a na Blízkém východě. Komerční televize by braly zpravodajství třeba od Reutera, a co by se stalo? Nic, taky bychom se dozvěděli, co se kde mele.

Ale ono by se stalo. Ta obrazovka jsou naše oči do světa, a na jednu by to nebyly české oči. Zpravodajovi Reutera může být

nějaká Česká republika ukradená. Zajímá se o zpravodajskou matérii pokud možno neutrálním způsobem, aby jeho produkt vyhověl nejširšímu okruhu zákazníků. Reuter chce své zpravodajství prodat v Indonésii i v Mexiku. Naši stálí zpravodajové televizní i rozhlasoví, a samozřejmě mimořádní zpravodajové dalších médií, to jsou naše tykadla, naše nervy, něco jako fousy kocoura prolézajícího křovím ve světové politické džungli.

Jakub má sídlo v Izraeli. Operuje – se svým kameramanem – po celém Blízkém východě. To je oblast z mnoha ohledů horká. Česká republika tu má svoje zájmy a hraje velmi složitou politiku. Je na evropské poměry mimořádně vstřícná k Izraeli. Na podíl Československa na vzniku státu Izrael tu nikdy nezapomněli, Jan Masaryk je uctíván, náš samopal vzor 24 se stal inspirací pro legendární Uzi a také pistole devítka Jericho má kořeny ve zbrojovce v Uherském Hradišti. Ze zběžného pohledu z Evropy je situace v Izraeli snadno rozeznatelná. Leckdo je s úsudkem hned hotov. Izraelci, to jsou pro někoho v téhle kovbojce ti s bílými klobouky, a Palestince poznáme podle černých klobouků, někdo to vidí opačně. Čím ale je kdo blíž tomu vroucímu kotli, tím je obraz méně černobílý a přibývá barev a pestrosti a o nějaké přehlednosti nemůže být řeč.

Toto bude asi ten nejvýraznější dojem, jaký získáte, když se s Jakubem podíváte za oponu války. Každým krokem se pozorovatel blíží ke konkrétním lidem a jejich osudům. Zpravodaj z Blízkého východu čelí jedné obtíži navíc, kterou nezná jeho kolega, dejme tomu, v Berlíně. V této knize se s tím budeme často setkávat. Jakub se drží konceptu objektivní žurnalistiky. Zaznamenává fakta, nicméně právě tady, na Blízkém východě, je skoro nemožné se vyvarovat hodnocení.

Existuje ale i jiný druh žurnalistiky, žurnalistika aktivistická. Švédský novinář maluje na palestinský plakát slogan „Sweden against Izrael“ – to je jeden z obrázků, jak je Jakub v knize zachycuje. Aktivistická žurnalistika je mor zachvacující veřejný prostor. Představme si na místě objektivního Jakuba Szántó žurnalistu aktivistického. Reportuje například událost z doby nejnovější, masivní atak ze strany Gazy na plot na izraelské hranici. Aktivista

z tábora čistě proizraelského vyličí událost jako propagandistický masakr vyvolaný teroristy Hamásu (což si myslím aktivisticky já, ale nejsem chválabohu zpravodaj na Blízkém východě). Ten švédský aktivista by věc jistě popisoval jako masakr vyvolaný izraelskou soldateskou. V tomto duchu se ostatně neslo převažující evropské reportování, to je aktivismem promožené, a současná krize Evropy má v tom jeden ze svých zdrojů.

Situace je v tomto smyslu o to složitější, že veřejnost zvolna ztrácí zájem o objektivní žurnalistiku a vyhledává tu aktivistickou, která tomu kterému jednotlivci vyhovuje. Zřejmě je to vliv ostře vyprofilovaných nových médií na internetu. Objektivní novinář se ocitá pod tlakem z mnoha stran. Objektivní Szántó pak připadá propalestinskému hujerovi jako lokaj Jeruzaléma a proizraelský jestřáb ho bere jako propagandistu terorismu.

Toto je neblahý a zřejmě nezvratný proces. Aktivistická žurnalistika, a je jedno, ke které kauze angažovaná, likviduje důvěru v objektivní média. Objektivní žurnalisté ztrácejí půdu pod nohama. A to je poslední nesamozřejmost, která se Jakuba Szántó týká. V pozici stálého zpravodaje v nestálé oblasti strávil pět let. Berme jeho knihu jako shrnutí a bilancování. Můžeme ji číst z mnoha hledisek. Najdeme v ní fakta o vývoji blízkovýchodní politiky, však ji taky napsal doktor filozofie v oboru moderních dějin. Je napínavá, napsal ji potetovaný čtyřicetiletý puberták, který nosí vlasy do ohonu. Já ji četl jako osobní zpověď žurnalisty, který vede osobní boj za nezávislost pohledu. Dokud nám lidé jako on dělají ty fousy kocoura v křovinách džungle světa, zdaleka nemáme jistotu, jestli nás v ní něco nesežere. Až ale nastoupí aktivističtí novináři, pak budeme mít jistotu, že už jsme sežraní.

Ondřej Neff

KAPITOLA 1

O JEDNU ULICI DÁL

Zvědavost. Novináře na válečných konfliktech přitahuje právě ta. Je to stejné jako u tiskové konference vlády, lesního požáru nebo rozhovoru s finančním analytikem, který kritizuje státní rozpočet. Ten základní pud, který dělá reportéra reportérem, instinktivní snaha být tam, kde se *to* zrovna děje, kde jeden může přidržovat prst na tepu dějin, kde je u zdroje. Souvisí s adrenalinem, ale ten není hlavním cílem. Hlavním cílem je vědět jako první, vědět co nejvíc – ideálně všechno – a pak to jako první správně interpretovat. Ať už jde o výši státního rozpočtu na další rok, změny v hromadné dopravě velkého města, nebo aktuální stav frontových linií.

Jak daleko jít, kam až strkat nos, je v případě válečného zpravodajství otázka ryze pragmatická. Frontové linie moderních konfliktů jsou vzdáleny zákopům první světové války. Jsou propustné, často neviditelné a rychle se mění. Může to být okraj města, řeka, nesouvislá linie opevněných bodů. Může to ale taky být ulice nebo osamělý dům. Válka je myriáda mikroskopických dějů a bodů. Kde v jednu chvíli hrozí akutní nebezpečí, rozhostí se za pět minut naprostý klid. Tankový granát vybuchne na plácku mezi domy, zatímco o padesát metrů dál za rohem je relativně bezpečno.

Novinařina z konfliktních zón se snaží podat co nejvěrnější obraz skutečné válečné situace někomu, kdo ji konzumuje z naprostého klidu a bezpečí domova nebo práce. Reportér jde blíž a ještě blíž, dokud není *tam*. Kvůli svému vnitřnímu pnutí *tam* musí být. Kvůli čtenáři, posluchači, divákovi. Otázka ale je, kde přesně to *tam* je. Tady u toho domu, nebo až za rohem? Tady, nebo o ulici dál, blíž k odhadovaným pozicím jedné z bojujících stran?

Úloha a vnímání novináře uprostřed konfliktu se v historii značně proměnily. V dobách Williama Howarda Russella, irského novináře *The Times* a jednoho z prvních válečných zpravodajů, který svou kariéru začal v roce 1850, byla gentlemanským posláním ušlechtilých vzdělaných mužů. V pozdějších dobách se vyvinul mezinárodně uznávaný status novináře jako nezávislého pozorovatele se zvláštní ochranou. V řadě konfliktů 21. století se ale novináři sami stávají terčem, který je třeba umlčet. Nebo dokonce kořistí použitelnou jako zdroj výkupného, nebo v případě Islámského státu jako prostředek brutální propagandy.

Globální hlad po informacích, dostupnost technologií i deprofesionalizace zpravodajství navyšují – navzdory nebezpečí – počty zvědavých odvážlivců vrhajících se do víru světových politických otřesů a nekončícího koloběhu chaosu regionálních konfliktů. A na místě pak každý z nich riskuje a jde ještě o jednu ulici dál, jen aby se dostal *tam* a zjistil *to*.

Duben 2002, Ramalláh, Západní břeh

„Kurva, jed' plynule! Nechci, aby si mysleli, že mají důvod na nás střílet!“ řvu ze sedadla spolujezdce na technika Michala Rydvala. „Jestli si chceš vystoupit, tak já ti zastavím! Vždyť na nás střílejí.“ Plesk, plesk, vzum. Jde to zprava, z mé strany. Kulky trefují asfalt a bzučí kolem auta. Jednotlivé rány. Nejspíš snajpr, takže asi izraelský voják. Ratata, tatata. Tohle jde zleva, od Michala. To musí být kalašnikov, takže Palestinec.

Řítíme se mezi troskami po úzké silnici vinoucí se podél kopce v palestinském Nábulusu. Kolem právě probíhá izraelská operace Ochranný štít. Jedna z kapitol druhého celopalestinského povstání *intifády*. Malá válka uprostřed velké. Izraelská armáda obsadila palestinská města, která mají za sebou devět let samopravy dohodnuté během mírové konference v Oslu.

Teď jsou tanky a vojáci zpátky a pořádají lov na ozbrojence palestinských radikálních frakcí. A taky na policisty, kteří se zapojili do boje proti Izraelcům. „Hlavně aby nám nedošla páska,“ přerušuje naši hlasitou výměnu názorů stoická poznámka kameramana Pavla Stibůrka na zadním sedadle.

O tři minuty později vystupuji z auta s rukama třímajícíma naše pasy vysoko nad hlavou. Vpředu klečí na zemi dva vojáci s útočnými puškami M-16. Míří na mě. Zprava i zleva další dva. „Křížová palba,“ ozve se mi v hlavě. Křečovitě se usmívám, jdu pomalu a hlasitě anglicky vysvětluji, kdo jsme. Na auto si nápípis „TV“ může lepicí páskou nalepit každý. I terorista z Hamásu nebo Islámského džihádu. Ti ale nevypadají jako vysoký zelenáč s dlouhými vlasy z Evropy, co se právě blíží k prvnímu vojákovi. Víím, že mě Pavel zezadu točí přes sklo auta. A taky je mi jasné, že mě to neochrání.

„Vím, že tohle je uzavřená zóna,“ omlouvám se nahlas do občasně střelby někde vzadu. „A že tu nemáme co dělat.“ Sklánějí zbraně. Odtahují zátaras z ostatného drátu a ukazují, jak se dostat ven. Směrem k checkpointu neboli kontrolnímu stanovišti, kudy nás před půldnem odmítli jiní vojáci vpustit dovnitř.

Neřvou, jsou napjatí, přísní, ale nehrozí zbraněmi nebo zatčením. V ten den jsem získal tuhle zkušenost s izraelskými vojáky – podle věku evidentně branci – poprvé. A v následujících letech ještě mnohokrát. Nějak to souvisí s jejich věkem, s rovnostářskou atmosférou jejich armády, a kdoví s čím ještě. Ale na rozdíl od jiných vojáků ve válečných zónách se s těmihle dá celkem normálně mluvit. Neplatí to ovšem vždy o jejich důstojnících.

Ti, které jsme se ráno snažili přemluvit, byli taky milí. Ale neoblomní. Nábulus a ostatní palestinská města byly už tři týdny

přísně obleženou válečnou zónou. Dovnitř se nedostal ani jeden z desítek novinářů z celého světa. Arabská média rozpoutala zprávu o masakru ve městě Džanín. Izraelci údajně zabili až 500 lidí. Dovnitř se ale dostat nedá. Všude jsou checkpointy, vojáci nás nepustí ani nikam poblíž. Vyšetřování později ukázalo, že mrtvých nebylo pět set, ale zhruba padesát, a většinou ozbrojenci. Zhruba stovka mrtvých, včetně mnoha civilistů, ale byla právě tady v Nábulusu.

Zamířili jsme sem, protože do Džanínu se nedalo dostat. Ale, sakra, kudy dovnitř? Nemůžeme se dnes vrátit s prázdnou. Teprve v následujících letech jsem pochopil, že vysílací relace v daleké klidné Praze nezávisí každý den na mých reportážích z místa. Že dramaturgie i divácká pozornost si nežadají nutně každý den jednu reportáž, byť by byla z jakkoli horkého místa. V tu chvíli mě kromě vlastních ambicí tlačil smysl pro povinnost vůči televizním šéfům. Naštěstí. Jen díky němu a taky díky *chucpe*, tradičnímu židovsko-izraelskému umění drzosti, které jsem si tu záhy osvojil, se mi nakonec podařilo nalézt polní cestu do obleženého města. Byť to nebylo bez ztráty bodů...

— — —

Tahle byla moje první. Moje první válka. Na rozdíl od zkušenějších kolegů jsem se jako ročník 1977, a navíc absolvent mezinárodních teritoriálních studií, nikoli vystudovaný žurnalista, dostal k novinařině pozdě na to, abych stihl Bosnu. Tahle válka, která v letech 1992 až 1995 souperila o pozornost světa s euforií po pádu železné opony, dělala na evropském území vše, aby svou krvavou lázní a bezuzdným vražděním souseda sousedem usvědčila z naivity Francise Fukuyamu a jeho dílo *Konec dějin a poslední člověk*. A pak taky přichystala drsnou válečnou školu celé generaci českých novinářů.

Reparát, který o čtyři roky později poskytla válka v Kosovu, jsem minul o měsíc. Do žurnalistického expresu jsem nastoupil v létě 1999. Po třech letech strávených ve francouzské společnosti,

kteřá neměla s oborem absolutně nic společného, a po neúspěšné zkušenosti s kancelářskou prací, jejímž jediným zápisem do indexu mé osobní paměti byl fakt, že proběhla pod hlavičkou společnosti *Arthur Andersen*, která se v roce 2001 stala jedním z hlavních aktérů obřích finančního skandálu kolem energetického gigantu *Enron*, mi zavolał kamarád Martin Krušina a nabídl práci. Práci v zahraniční redakci TV Nova.

Psal se srpen 1999 a komerční televize, která pět let předtím vlétla jako tornádo do stojatých vod českého televizního světa, právě prožívala bolestivý rozvod se svými americkými vlastníky. Původní zaměstnanci zůstali svázáni smlouvami se starým vedením. Zahraniční rubrika hledala někoho se znalostí jazyků. A to byla natolik široce definovaná kategorie, že do ní zapadl i držitel čerstvého bakalářského titulu z Fakulty sociálních věd UK v oboru teritoriální studia.

— — —

Nejdřív jedna rána, pak rychle druhá. „Michale, zastav, podle mě to byly šutry do kola. Kouknu, jestli není prasklá pneumatika.“

Rada číslo jedna pro obrněnce cestujícího v autě: V neprůstřelné vestě se v autě sedí strašně nepohodlně. Otevřu dveře, vykloním se a váha vesty mě málem překotí ven na kamenitou cestu. Kola vypadají v pořádku. Rada číslo dvě pro obrněnce cestujícího v autě: Nikdy, ale nikdy si při cestování nepouštěj ve válečné zóně muziku. Můžeš si totiž splést výstřel s ránou kamenem.

Něco mi říká, abych se podíval nahoru. Narovnáám se proti váze vesty, pohled klouzá po návrší vedle cesty nahoru..., přímo do obličeje mi ze čtyř metrů míří celkem tři hlavně. Tohle je moje velká premiéra. Na překvapení, strach nebo paniku není čas.

„Journalists! Journalist from Czech Republic!“ ukazuju mezinárodní novinářský průkaz, jehož jedinou výhodou (a na další cesty už jsem si ho nikdy nepožízoval) je červený obal a jasně zlatý nápis PRESS.

„Koukejte odsud vypadnout! Tady je to uzavřené.“